Mellom fjord og fjell

Kommunedelplan for kulturminner 2025-2035

KOMMUNESTYRET
SAK 63/26

Innhold

Forord 3
Historie 4
1. Innledning 6
1.1 Lovgrunnlag 6
1.2 Nasjonale målsettinger 6
1.3 Storfjord kommunes samfunnsplan 6
1.4 Planprosess og planstatus 7
2. Kulturminner og kulturminnevern 8
2.1 Kulturminner som ressurs 8
2.2 Definisjoner 8
2.3 Vernekategorier 10
2.4 Rolleavklaring 10
3. Hensikt og målsettinger 12
4. Kulturminner i Storfjord 13
4.1 Boliger, bomiljøer og andre bevaringsverdige bygninger 13
4.2 Næring og naturbruk 17
4.3 Kommunikasjon og samferdsel 20
4.4 Religion og livssyn 22
4.5 Krigsminner 24
4.6 Immateriell kulturarv og lokalhistorisk kompetanse 24
4.7 Kulturminner som ikke er nevnt 25
5. Handlingsplan 25
5.1 Handlingsplan forvaltning 25
5.2 Handlingsplan bevaring 26
5.3 Handlingsplan formidling 26
5.4 Saksbehandlingsrutiner 27
Kilder og inspirasjon: 29
Vedlegg 1 – Automatisk freda samiske bygninger 30
Skjematisk oversikt over innspill 31
Fornminner 31
Boliger, bomiljøer og andre bevaringsverdige bygninger 31
Næring og naturbruk 32
Krigsminner 33
Kommunikasjon og samferdsel 33

Forord

Storfjord har vært en egen forvaltningsenhet siden 1. juli 1930, da den tidligere storkommunen Lyngen ble delt i tre. Men vår historie strekker seg langt lenger tilbake enn dette. Mellom fjord og fjell har møtet mellom tre stammer – samisk, kvensk og norsk – funnet sted gjennom flere hundre år. Allerede i 1571 finner vi skriftlige kilder som omtaler Skibotn-markedet.

Historien om Storfjord lever både i skriftlige kilder og i muntlige fortellinger som er blitt overlevert gjennom generasjoner. Den finnes også i konkrete, synlige spor etter menneskers liv og virke – enten det er dagligliv eller spesielle hendelser. Disse sporene kaller vi kulturminner. Tradisjonelt tenker vi på kulturminner som noe gammelt, men i realiteten er vi selv med på å skape morgendagens kulturminner. Et kulturminne kan være oldefars tjæremile eller oldemors seter, men også vårt eget jaktskjul eller en gapahuk vi har bygd.

Noen spor etter fortiden bevares for ettertiden. Andre forsvinner – enten fordi de ikke blir tatt vare på, eller fordi de må vike for nye bygg eller infrastruktur. I denne planen stiller vi spørsmålet: Hvilke kulturminner forteller historien om Storfjord? Målet er å sikre et utvalg kulturminner som gir både nåtiden og fremtiden et best mulig bilde av hvem vi har vært – og hvem vi er – i vår kommune.

Historie

Menneskene her har til alle tider utnyttet ressursene i et stort landskap. Avstanden mellom hav og vidde er kort i Storfjord, og mange av de samme ressursene har vært viktige for livsgrunnlaget både til det forhistoriske mennesket og langt frem mot vår tidsalder.

Gjennom arkeologiske funn vet vi at det har vært mennesker i dette området i minst 6000 år, men sporene etter de første menneskene er sjeldne. Dette kommer først og fremst av at restene etter boplasser og annen aktivitet ofte ikke er synlige på overflaten. Dermed er man avhengige av enten innrapporterte funn fra befolkningen, eller at det utføres arkeologiske undersøkelser i form av prøvestikk eller lignende. I Storfjord kjenner vil til boplasser og aktivitetsområder fra yngre steinalder blant annet på Horsnes.

Blant de antatt eldste kulturminnene som er registrert i områdene er en rekke čilla, som betyr skjulested for jakt og fangst, også kjent som bogastelle (buestilling) eller skyteskjul. Čillaen består av en oppmuring av stein, som oftest halvbueformet. Disse finnes i områder med rullestein og ur, hvor det har vært relativt enkelt å bygge slike konstruksjoner. Bak vollen som ble bygget av steinen har jegerne med pil og bue enkelt kunne gjemme seg slik at reinen ikke har oppdaget dem når de trakk forbi. Disse ligger strategisk til langs reinens trekkveier, og flere av disse har blitt registrert blant annet ved Gálggojávri. Det er vanskelig å datere čillaene, men det er svært sannsynlig at det ble drevet jakt på villrein allerede fra de første menneskene kom til området. Dateringer av fangstgroper kan imidlertid gi oss en indikasjon.

Fangstgroper og čilla forekommer ikke på samme sted, trolig siden de krever svært forskjellig topografi - fangstgroper blir til forskjell fra čilla lagt til tørre bakker og rygger der det har vært lett å grave. I Storfjord finner vi flere fangstgropsystemer i området sør for Oteren. På Finnmarksvidda har fangstgroper blitt datert tilbake til yngre steinalder (2800 – 2000 f.Kr. og 1400 – 1000 f.Kr). De fleste fangstanlegg i Norge og Sverige som er datert, tidfestes imidlertid til jernalder – middelalder (0 - 1500).

Handel og tre stammers møte

Handel har vært en svært sentral del av Storfjords historie. Markedet i Skibotn regnes som et av de eldste og viktigste i Nord-Norge. En av årsakene til markedets betydning var den gunstige beliggenheten. Skibotn var en naturlig møteplass for folkegrupper fra innlandet og folkegrupper som holdt til ved kysten. En annen årsak kan være at oppkreving av sjøsameskatt hadde foregått her til bestemte tider på året. Skatteoppkreving ble ofte kombinert med handel. Skibotn marked er nevnt i skriftlige kilder allerede i 1571.

Den eldste markedsplassen lå på Nálluvuohppi i Skibotn, men i 1820 ble denne flyttet til den nåværende lokaliseringen i Skibotn sentrum. Fram til 1916 ble det arrangert marked tre ganger om året: januar, mars og november. Etter 1916 ble antallet redusert til to – henholdsvis den 20. februar og 12. november.

På 1800-tallet utvikla markedet i Skibotn seg til et av de største på Nordkalotten. Her møttes reindriftssamer, handelsmenn fra Tornedalen, norske handelsmenn og nordmenn, samer og kvener fra markedets nærområde. I etterkrigsårene medførte utviklinga innenfor kommunikasjon

og varehandel en avvikling av markedet på Skibotn. Markedsplassen er i dag ett av de mest besøkte anleggene til Nord-Troms museum.

Skibotnmarkedet var også inngangsporten for læstadianismen til Nord-Troms, og predikantene hadde store samlinger under alle markedene. Til å begynne med var samlingene i private hjem, men initiativet til å samle sammen penger til et bedehus på Skibotn ble tatt av predikanten Antin Pieti i 1875. Skibotn bedehus ble påbegynt i 1890-årene, og har siden blitt utvidet en rekke ganger. Helt opp til vår tid ble det tolket til både samisk, kvensk og norsk på stevnene.

På 1800-tallet spredte en stadig voksende nasjonalisme seg i Norge, og dette resulterte blant annet i flere nasjonsbyggende tiltak i nordområdene og grenseområdene. Fornorskninga kom til syne gjennom språkpolitikk, skolepolitikk, kirkepolitikk og jordpolitikk, og rammet både samene og kvenene hardt.

Bosetting og reindrift

Spor etter fast bosetting i form av tufter og rydningsrøyser fra førreformatorisk tid finnes en rekke steder langs fjorden, deriblant på Elsnes og Elvevoll. Den tidligste bosettinga i kommunen var i overveiende grad sjøsamisk, og særlig i fjordområdene var de fleste gårdene før 1750 beskrevet som finnerydninger. På 1700- og 1800-tallet utviklet Storfjord seg til et kjerneområde for kvensk bosetting. Årsaken til dette var blant annet kontakten østover gjennom markedet, og den etablerte ferdselsåren mellom kysten og Tornedalen. I Signaldalen var det mange trøndere, gudbrandsdøler og østerdøler som slo seg ned i perioden 1820 til 1860.

Felles for befolkningen i Storfjord var en allsidig utnyttelse av ressursene som omgivelsene hadde å tilby. Livsgrunnlaget til de aller fleste var en kombinasjon av fiske og jordbruk, men også fangst, innlandsfiske, sanking og skogbruk var viktige binæringer. På 1900-tallet ble det også vanlig å ha sesongbasert lønnet arbeid. Småbrukersamfunnet var vanlig frem til 1960-tallet da en rekke endringer både innenfor næringstilpassing og samfunnsorganisering inntraff.

Storfjord har vært – og er fremdeles – et viktig område for reindrifta. Overgangen fra jakt på villrein til tamreindrift har trolig vært glidende, men man antar at tamreindrift var veletablert på 1500-tallet. Reindriftssamene som har flyttet til, og gjennom, Storfjord har hatt sine vinterboplasser i indre deler av Finnmark, og i det nordligste grenseområdet mellom dagens Finland og Sverige. I kommunen finnes det mange spor etter reindrift i form av stedsnavn og kulturminner som árran, boplasser og reingjerder. I dag er det Lakselvdalen/Lyngsdalen reinbeitedistrikt, Könkäma sameby og Bassevuovdi/Helligskogen reinbeitedistrikt som har vår-, sommer og høstbeiter i Storfjord.

Krigshistorie

Begge verdenskrigene og den kalde krigen har satt sine tydelige spor i Storfjord, og kommunen er svært rik på krigsminner, som dels også er av nasjonal betydning. Siden disse er behandlet i en egen temaplan for krigsminner, er dette temaet og immaterielle og fysiske kulturminner tilknyttet disse epokene utelatt fra kulturminneplanen.

1. Innledning

Planarbeidet knyttes til kommunens deltakelse i Riksantikvarens prosjekt Kunnskapsløft i Kulturminneforvaltningen (KiK). Storfjord kommune har fått kr 100.000, - fra Riksantikvaren til dette arbeidet. Deltakelse i prosjektet innebærer at kommunen forplikter seg til å ha oppdatert oversikt over prioriterte, verneverdige kulturminner i kommunen. Verneverdige kulturminner og kulturmiljøer som kommunen prioriterer sikres i kommunedelplanen som vedtas

1.1 Lovgrunnlag

Plan- og bygningsloven gir kommunen ansvar for bruk og vern av kommunens ressurser, og sier spesifikt at kommunen skal sikre «vern av verdifulle landskap og kulturmiljøer» samt gjennom reguleringsplaner «sikre verneverdier i bygninger, andre kulturminner og kulturmiljøer». Loven fastsetter også behandlingsregler for planer og byggesaker.

Kulturminneloven fastslår at kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon skal vernes både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning. Loven pålegger kommunene og grunneiere ansvar for å ta hensyn til slike registrerte kulturminner og miljøer, og til å undersøke om slike finnes i områder for utbygging.

1.2 Nasjonale målsettinger

Stortingsmeldinga *Nye mål i kulturmiljøpolitikken — Engasjement, bærekraft og mangfold* (Meld. St. 16 (2019-2020) fastsetter tre nye mål i den nasjonale kulturmiljøpolitikken:

- Alle skal ha mulighet til å engasjere seg og ta ansvar for kulturmiljø
- Kulturmiljø skal bidra til bærekraftig utvikling gjennom helhetlig samfunnsplanlegging
- Et mangfold av kulturmiljø skal tas vare på som grunnlag for kunnskap, opplevelse og bruk

Meldinga fremhever at det er viktig og nødvendig at forvaltningen av kulturmiljø ses i sammenheng med og er en integrert del av den øvrige klima- og miljøforvaltningen. Denne koblingen er også blitt aktualisert gjennom klimaendringenes effekt på kulturmiljøet. Samtidig kan bevaring av kulturmiljø bidra til reduksjon av klimagassutslipp og til den sirkulære økonomien.

1.3 Storfjord kommunes samfunnsplan

I Storfjord kommunes samfunnsplan 2025 – 2028 under Kap. 2 *Det gode hverdagsliv* legges det vekt på vårt historiske bakteppe med kulturelt og språklig mangfold – kvensk, samisk og norsk. Det skal danne utgangspunkt for et lokalsamfunn der alle skal finne en plass, og føle seg velkommen og inkludert.

Videre står det i kap. 2.1 at vi skal dyrke det som er unikt for Storfjord, og bygge vårt omdømme på det kulturelle, språklige og religiøse mangfoldet som har preget lokalhistorien gjennom århundrer.

1.4 Planprosess og planstatus

Styre for plan og drift har ansvaret for igangsetting av planprosessen, som har fulgt plan- og bygningslovens § 3-1. Formannskapet har det politisk faglige ansvaret. Det praktiske planarbeidet er utført av kulturkonsulent. Det har vært lagt til rette for innspill fra både enkeltpersoner, lag og foreninger, ungdomsrådet og rådet for eldre og funksjonshemmede, både gjennom digital medvirkning, møter og skriftlige innspill.

Kommunedelplan for kulturminner strekker seg over en periode på 10 år (2025-2035), med en handlingsplan som skal gjennomføres i perioden.

Kommunedelplanen er en tematisk plan uten juridisk bindende virkning når det gjelder disponering av arealer. Planen inneholder kun faglige vurderinger og tilrådinger. Først ved kartfesting og planbestemmelser innarbeidet i kommuneplan eller reguleringsplan vil nyere tids kulturminner eller hele kulturmiljøer ha fått en juridisk bindende vernestatus. Det bør være et mål at de arealbehov som dokumenteres gjennom arbeidet med denne planen, i tilstrekkelig grad innarbeides i kommuneplanens arealdel gjennom rullering og revisjon.

For å sikre en langsiktig god forvaltning av kulturminner og kulturmiljøer også fram til det kan fattes juridisk bindende planvedtak, er det i planen utarbeidet rutiner for håndtering av prioriterte kulturmiljøer og kulturminner ved søknad om tiltak eller tilskudd.

Rullering betyr mindre vesentlige endringer av handlingsprogrammet. Behandling av disse kan delegeres til underutvalg så lenge rulleringa kun medfører endringer på prioriteringslista av allerede oppsatte tiltak og ikke vesentlige endringer for øvrig. Nye, mindre vesentlige tiltak kan tas inn i en slik rullering, såfremt de samsvarer med planenes mål og strategivalg.

Revidering er en fullstendig saksbehandling etter plan- og bygningslovens § 3-1, med sluttbehandling i kommunestyret. Vesentlige endringer av planen skal behandles på samme måte som revidering av planen, for eksempel at helt nye større tiltak, eller mindre tiltak som ikke er i samsvar med planens målsettinger, tas inn.

I handlingsdelen er det vurdert og foreslått ulike formidlings, forvaltnings og bevaringstiltak for å sikre økt kunnskap om og forståelse av disse hendelsene i vår nære fortid.

2. Kulturminner og kulturminnevern

2.1 Kulturminner som ressurs

I mange sammenhenger omtales bevaring av kulturminner og utvikling av lokalsamfunnet som motsetninger. Det finnes mange gode eksempler på at dette er en for ensidig forståelse av hva som skaper bolyst og arbeidsplasser. Tvert imot kan kulturminner være viktige historiefortellere, og gi oss gode opplevelser. De kan også gi oss muligheten til å skape verdier på en bærekraftig måte.

Kulturminnene som omgir oss, er med på å sette stedet vi bor i inn i en sammenheng. Bevaring av gamle bygninger, kulturlandskap og tradisjoner er med på å fortelle historien om tidligere tider og de som levde før oss. I tillegg er disse kulturminne med på å skape opplevelsen av stedet vi bor, fordi mange gamle bygninger oppleves som visuelt flotte. For turister er de gjerne gode fotomotiver.

Nettopp turisme er et annet stikkord i denne sammenhengen. Det finnes flere gode eksempler i regionen der det har blitt etablert reiselivsvirksomhet med utgangspunkt i et gammelt handelssted eller gamle driftsbygninger. På den måten har kulturminnet vært med på å skape nye verdier i lokalsamfunnet, og bidrar til inntrykket av autentisitet som mange reisende ønsker – lokal mat, lokale tradisjoner og lokale historier. Gamle bygninger kan også danne utgangspunktet for annen virksomhet, det være seg kafé, gårdsutsalg eller forsamlingslokale.

Ved å ta vare på og benytte kulturminnene våre bidrar vi i tillegg til å spare miljøet. At å reparere det man har er bedre enn å kjøpe nytt er velkjent når det kommer til klær og andre mindre eiendeler. Det samme gjelder for bygninger. Slipper man å produsere nye materialer sparer man miljøutslipp. Restaurerer man etter antikvariske prinsipper er det i tillegg slik at materialene inneholder lite giftstoffer, og dermed ikke krever spesiell håndtering dersom de må skiftes ut.

Kulturminner er en ikke-fornybar ressurs. De er tapt for alltid dersom de blir ødelagt eller fjernet. Hovedutfordringene for mange kulturminner i dag er at de blir fraflyttet og forfaller, og at mange eiere ikke har økonomi til å ta vare på uvirksomme bygninger. Der eierne pusser opp kan påbygg og fasadeoppussing endre bygningas opprinnelige stil i stor grad. Utbygging av boligfelt og industri kan også sette kulturminner under press. Med økt kompetanse om kulturminner som ressurs og hvilke virkemidler som kan benyttes for å verne dem, vil tapet av kulturminner kunne reduseres.

Ifølge Riksantikvaren er bevaring og gjenbruk av eksisterende bygninger et av de viktigste tiltakene vi kan gjøre for å kutte utslipp og redusere materialforbruk. Historiske bygg gir stedet identitet og særpreg og er en ressurs for kultur og næringsutvikling.

2.2 Definisjoner

Det finnes noen innledende definisjoner som sier noe om hva kulturminner er, vurdert for seg sjøl eller i det miljøet eller landskapet der de hører hjemme.

Kulturminner: Alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til.

Kulturmiljøer: Områder hvor kulturminner inngår som en del av en større helhet eller sammenheng.

Kulturlandskap: Landskap påvirket av ulike typer menneskelig virksomhet.

Kulturminnene eller –miljøene kan ha ulik status.

Fredet: Kulturminner eller –miljøer kan være fredet ved lov eller ved særvedtak av Riksantikvaren. Midlertidig fredning kan foretas av fylkeskommunens kulturvernmyndighet.

Automatisk fredet: Kulturminner fra før reformasjonen, dvs. eldre enn fra 1537, og samiske kulturminner fra år 1917 eller eldre.

Vernet: Dette er en betegnelse som eventuelt kan brukes om et kulturminne eller miljø som er sikret i juridisk bindende plan, enten med henvisning til plan- og bygningsloven eller kulturminneloven.

Verneverdig eller bevaringsverdig: Registrert kulturminne/kulturmiljø med beskrevet verneverdi i henhold til et sett vernekriterier. Et kulturminne eller kulturmiljø kan være verneverdig uten at det er vernet eller fredet. Registreringen gir da rådgivende dokumentasjon som brukes ved vurdering og behandling av søknader om rivning, utbygging eller restaurering/vedlikehold.

Verdien av kulturminnene kan vurderes i ulik utstrekning:

Lokal verdi tillegges kulturminner eller kulturmiljøer knyttet til lokal virksomhet og historie.

Regional verdi tillegges kulturminner eller kulturmiljøer knyttet til regional virksomhet og historie.

Nasjonal verdi tillegges kulturminner eller kulturmiljøer knyttet til viktige faser og forhold i landets historie.

Et kulturminne av lokal verdi kan også bli tillagt regional og/eller nasjonal verdi. Tilsvarende vil gjelde for kulturminner av regional eller nasjonal verdi.

SEFRAK – Sekretariatet for registrering av faste kulturminner i Norge:

Registeret er først og fremst et kulturhistorisk register med stor verdi som kildemateriale for lokalhistorie. Forvaltninga bruker registeret til å identifisere verneverdige bygninger i lokalmiljøet og i kommunalt planarbeid.

Askeladden er kulturmiljøforvaltningens verktøy for registrering og forvaltning av kulturminner og kulturmiljøer.

2.3 Vernekategorier

Riksantikvaren har formulert et sett med kriterier som kan brukes for å vurdere verdien av kulturminner. Kriteriene sier noe om hvorvidt kulturminnet

- representerer faser med særlig betydning for historien.
- er knyttet til virksomheter med særlig betydning for historien.
- er knyttet til hendelser eller begivenheter med særlig betydning for historien.
- er knyttet til personer med særlig betydning for historien.
- er av særlig betydning for en eller flere etniske grupper.
- har særlig arkitektonisk og arkitekturhistorisk verdi.
- har særlig betydning som kilde til historien der det finnes få eller ingen skriftlige kilder.
- har særlig betydning som ressurs for lokal utvikling og verdiskaping.
- sin alder og type utløser juridiske virkemidler på nasjonalt plan, se kulturminneloven.

Ut fra disse kriteriene har vi i planprosessen delt kulturminnene inn i følgende kategorier:

1	Svært høy verdi	• Automatisk fredet eller vedtaksfredet, men tatt med i planen dersom de eies av kommunen eller med tanke på formidling. • Kulturminner som har stor nasjonal eller regional betydning og foreslås vedtaksfredet. Skal reguleres med *Hensynssone bevaring av kulturmiljø* eller *Hensynssone båndlegging av kulturminner* jfr. PBL i påvente av vedtak.
2	Høy verdi	Skal bevares. Har stor regional eller lokal verdi og foreslås regulert med *Hensynssone bevaring av kulturmiljø* jfr. PBL.
3	Middels verdi	Anbefales bevart. Har lokal verdi og skal vurderes regulert med *Hensynssone bevaring av kulturmiljø* jfr. PBL ved ny regulering.
4	Lav verdi	Anbefales bevart. Har lokal eller privat verdi. Gjelder automatisk alle SEFRAK-registrerte bygninger som ikke inngår i kategoriene 1 – 3, uavhengig av om de er omtalt i plan.

2.4 Rolleavklaring

Grunneier / eier

Ansvaret for kulturminner og kulturmiljøer ligger hos den som eier grunnen eller bygningene/anleggene.

Lag og foreninger

Lag og foreninger kan engasjere seg i enkeltsaker som berører kulturminner, eller bidra til for eksempel skjøtsel, tilrettelegging, skilting og formidling av kulturminner. I enkelte tilfeller kan lokale organisasjoner også eie kulturminner.

Kommunen

Kommunene som planmyndighet er den primære kulturmyndigheten. Kommunene har ansvaret for alle lokale kulturminner og kulturmiljø som ikke er fredet. Det vil si at kommunene har ansvaret for kulturminner som er vernet etter plan- og bygningsloven, avsatt som hensynssoner i reguleringsplaner og kommuneplanens arealdel, samt alle kulturminner fra etter 1537 og samiske kulturminner fra 2017 eller eldre som ikke har noe juridisk vern.

Vi som kommune er ansvarlig for å ivareta og legge til rette for bruk av kulturminner og steder, kulturmiljøer og landskap i arealbruk og samfunnsplanlegging. Plan- og bygningsloven er det viktigste verktøyet i denne sammenhengen, men andre tiltak kan være tilskudd og eiendomsskattefritak.
I tillegg har kommunene en rolle som eier og bruker av noen kulturminner, og som tilrettelegger og formidler av kulturminner og lokalhistorie. Storfjord kommune har overlatt deler av dette ansvaret til Nord-Troms museum, blant annet som eier av Markedsplassen på Skibotn og Opdal gård.

Fylkeskommunen og Sametinget

Fylkeskommunen er kulturminnemyndighet for automatisk fredete kulturminner eldre enn 1537 og alle vedtaksfredete kulturminner. Fylkeskommunen er høring- og klageinstans etter plan- og bygningsloven for blant annet dispensasjonssaker, reguleringsplaner, kommuneplanens arealdel, kommuneplanens samfunnsdel og kulturmiljøplaner.

Sametinget er kulturminnemyndighet for automatisk fredete samiske kulturminner fra 1917 eller eldre og samiske vedtaksfredete kulturminner. Sametinget er hørings- og klageinstans etter plan- og bygningsloven for blant annet dispensasjonssaker, reguleringsplaner, kommuneplanens arealdel, kommuneplanens samfunnsdel og kulturmiljøplaner.

Riksantikvaren

Riksantikvaren (Direktoratet for kulturminneforvaltning) er ansvarlig for den nasjonale kulturmiljøpolitikken og er fredningsmyndighet. I plansaker som berører kulturarv med nasjonal verdi er Riksantikvaren innsigelsesmyndighet. Riksantikvaren er klageinstans når det gjelder fylkeskommunens og Sametingets enkeltvedtak etter kulturminneloven, mens Klima- og miljødepartementet er klageinstans for enkeltvedtak fattet av Riksantikvaren.

3. Hensikt og målsettinger

Kommunedelplanen skal være kommunens strategidokument for forvaltning av kulturminner og kulturmiljøer i Storfjord. De målene Storfjord kommune har satt innenfor kulturminnefeltet skal sikre god forvaltning og formidling av kulturminner i Storfjord over tid.

Gjennom kulturminneplanen skal vi skaffe oversikt over og verne kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning i kommunen, jfr. kulturminnelovens formål.

Planen skal først og fremst handle om nyere kulturminner som det er kommunens ansvar å legge rammer for. Det vil være mindre fokus på de fredete kulturminnene som blir forvaltet av Riksantikvaren, fylkeskommunen og Sametinget. Der fredete kulturminner er tatt med, er de er i kommunens eie, eller inkludert med tanke på formidling av dem.

Vårt mål er å utvikle en levende og helhetlig kulturminneplan som favner hele kulturminnefeltet. Planen skal sikre et mangfold av representative kulturminner og kulturmiljøer som forteller historien om vår norske, samiske og kvenske kulturarv – helt fram til vår egen tid. Den skal være et verktøy i arbeidet med både samfunnsdelen og arealdelen av kommuneplanen, og danne grunnlag for framtidige prioriteringer innen kulturminnefeltet.

Storfjord kommune har i dag god kunnskap om kulturminner og verneverdige bygninger i området. Et særlig fokus rettes mot kvenske kulturminner, som i motsetning til samiske kulturminner ikke har et formelt vern i lovverket, og derfor faller inn under kommunens ansvar. Som et historisk kjerneområde for kvensk bosetting har Storfjord et særskilt ansvar for å ivareta og synliggjøre denne delen av kulturarven.

Hensikt

Et representativt utvalg av sporene etter historien om Storfjord skal ivaretas for å danne grunnlag for kunnskapsproduksjon, kunnskapsformidling og destinasjonsutvikling.

Målsettinger

- Redusere tap av kulturminner og –miljøer.
- Sikre langsiktig vern av viktige kulturminner og –miljøer.
- Sikre at det er gode rutiner for saksbehandling av saker som berører kulturminner og –miljøer.
- Tilrettelegge for skjøtsel, bruk og formidling av kulturminner og –miljøer.
- Legge til rette for at kulturminner og –miljøer oppleves og benyttes som ressurs både for private, næringslivet og det offentlige.
- Ha et godt samarbeid med eiere av kulturminner og andre offentlige instanser innen kulturminnefeltet.

4. Kulturminner i Storfjord

I den nasjonale databasen for kulturminner, Askeladden, er det registrert 1420 individuelle kulturminner i Storfjord kommune. 294 av disse er automatisk fredete kulturminner, hvorav 45 er fredete samiske bygninger. 987 er ikke fredete kulturminner, hvorav 787 er kulturminner fra 2. verdenskrig. For de øvrige 120 av kulturminnene er vernestatus uavklart.

I SEFRAK-registeret er det registrert 298 bygninger, som omfatter alt fra fjærbuer og uthus til bolighus. SEFRAK-registeret er et eget register over stående bygninger, som i Nord-Troms omfatter bygninger fra før 1945.

I Storfjord er det to større geografiske kulturmiljø som er utpekt som Kulturmiljø av nasjonal interesse – KULA:
K458: Landskap med tre stammers møte. «Tre stammers møte» er blitt et begrep som beskriver folk og kultur i Nord-Troms. Skibotn og Skibotnmarkedet utgjør et av de mest representative landskapene for kulturmøtene mellom samer, kvener og nordmenn.
K461: Området med mange krigsminner. Disse er behandlet i egen temaplan for krigsminner.

I perioden 1981 – 2016 er det i tillegg gjennomført flere kartlegginger og prosesser som har gitt oversikt over deler av kulturminnefeltet, f.eks. kartlegging av gammetufter og gamle tjæremiler. Sammen med de nevnte offentlige registrene har dette gitt et godt grunnlag for arbeidet med kulturminneplanen. Grunnlaget blir omtalt nærmere innenfor hvert enkelt temaområde.

Innenfor hvert temaområde er det valgt ut et antall kulturminner som anses som særlig viktige.

4.1 Boliger, bomiljøer og andre bevaringsverdige bygninger

Bosettinga i Storfjord er i stor grad desentralisert langs fjorden og i dalene, med tettbebyggelse på Oteren, Hatteng og Skibotn. Bomiljøene er i stor grad fremdeles preget av de tradisjonelle næringsveiene fiske og jordbruk, med gårdstun som omfatter både våningshus, driftsbygning og uthus med ulike funksjoner. Langs fjorden har gårdstunene ofte tilknytning til et naust i fjæra.

I Storfjord ble ingen hus brent ned som følge av andre verdenskrig. Likevel preger krigen bygningsmassen vår. Mange hus og fjøs blei rekvirert av tyskerne under evakueringa, og brukt til både soldater og dyr. Derfor kom mange hjem til hus med store skader, og flere bygde nytt hus noen år etter krigen, i en arkitektonisk stil som i dag går under fellesbetegnelsen gjenreisningshus. Tidlig på 80-tallet hadde kommunen et eget kulturvernutvalg som laget to rapporter om verneverdige bygninger (Kulturvernrapport 1 og 2, 1981 og 1983). Disse rapportene gir verdifull informasjon om mange bygninger, men dokumenterer også at det har vært et betydelig forfall og også tap av kulturminner i de 40 årene som har gått.

Samiske kulturminner er automatisk fredet etter lov når de er eldre enn år 1917. Disse bygningene er registrert som en del av Sametingets bygningsvernprosjekt (2011-2017). Blant disse finner vi Opheim gård på Elsnes, som eies, forvaltes og formidles av Nord-Troms museum. Det er ikke noe tilsvarende automatisk vern for kvenske kulturminner, men de er en del av ei satsing igangsatt av Riksantikvaren i 2017. Per dags dato finnes ikke en tilsvarende oversikt over kvenske kulturminner.

Kategori 1 – kulturminner som er vedtaksfredet, foreslås vedtaksfredet eller formidlet

Hotti-talo / Hotti-gården

Bygningene framstår som autentiske. Særlig våningshuset representerer en type bygning og en tidsperiode som det er få gjenværende eksempler på i Storfjord. Det samlede inntrykket av de fem bygningene som et gårdstun med tilhørende naust er også at dette er et svært autentisk eksempel på et bosted for en familie tidlig på 1900-tallet.

Fredet (ID 280960). Hotten har stor kulturminneverdi for Storfjord, på bakgrunn av både sin autentisitet, sine bygningstyper og det historiske bakteppet. Fredning av Hotten vil bidra til å bevare anlegget for framtida som et eksempel på kvensk bosetting.

Lásságámmi[1]

Lásságámmi var hjemmet til den internasjonalt anerkjente samiske multikunstneren Nils-Aslak Valkeapää. Planløsningen og formen til boligen er basert på tradisjonelle samiske bo-prinsipper, tilpasset inn i en ellers moderne og praktisk arkitektonisk form. Benyttes i dag som kunstner- og forskerresidens.

Boligen har stor kulturverdi i seg selv som hjemmet til Valkeapää, og er en samisk identitesmarkør. Det finnes i tillegg ingen andre eksempel på en slik type samisk arkitektur.

[1] Sluttvurdert av Troms og Finnmark fylkeskommune

Slåtten

Bygget som sommerstue av den samisk/kvenske predikanten Nils Nilsen Mælen i 1867. Bygget har tre rom, og består av både laftverk og bindingsverk. Gjennomgående ark i midtrommet, som er åpent helt til mønet. Bislag i bindingsverk. Valmet tak i motsatt enda.

Automatisk fredet (ID248160-0). Et særegent byggverk som har kulturverdi både på bakgrunn av alder, autensitet, byggeskikk og sin tilknytning til en kjent predikant fra området. Aktuelt for formidling.

Simonsen-stua, Slettnes

Gården Slettnes har vært oppført med oppsittere siden 1820. Husmannsplassen lå under handelsstedet Horsnes, og ettersom den ikke ble innløst av oppsitterne etter at nye lover ga mulighet til det, falt den tilbake til hovedeiendommen. Våningshuset er for mange kjent som *Simonsen-stua*, etter en av de siste eierne. Husmannsplassen besto i tillegg til stua av et fjøs (står fremdeles) og et naust i fjæra (revet).

Automatisk fredet (ID 247110) Husmannsplassen på Slettnes er så langt vi vet den eneste bevarte av sitt slag i Storfjord. Aktuelt for formidling.

Jossigården

Bygget på Rasteby i 1911, av fisker Johan H. Johansen med familie. Den siste eieren ga huset til det offentlige i 1989. Jossigården skulle inngå som en del av gjenskapinga av den gamle markedsplassen på Skibotn, som var under oppbygging i denne perioden.

Automatisk fredet (ID 141944). Det bør etableres en vedlikeholdsplan for å sikre god bevaring. Også aktuelt for formidling.

Kategori 2 – kulturminner som skal ha hensynssone

Signalnesbua

Bua er det første våningshuset innflytterne i dalen bygde på midten av 1800-tallet, og dermed den eldste gjenstående bygninga i Signaldalen. Huset er et midtgangshus, og den eldste delen er bygd av øksa tømmer og lafta med kamnov. Midtgangen og den nyeste delen av huset er bygd av tømmer som er saget på oppgangssag. Bygninga brukes per i dag som privat bygdemuseum for en relativt stor gjenstandssamling av gamle bruksgjenstander fra gårder i Signaldalen.

Godt bevart bygning med tilknytning til bosettingshistorien i Storfjord, og et av de eldste bevarte byggene i Storfjord som har fungert som bolig.

Dreyergårdene, Horsnes

Horsnes har vært anløpssted for lokalbåten, poståpneri og handelssted. Innenfor dette området ligger i tillegg til to våningshus, der det eldste trolig er fra slutten av 1700-tallet og det nyseste er fra rundt 1880-årene, et bryggehus fra slutten av 1700-tallet (se kap. 5.3), et stort naust og seks mindre bygninger med ulike funksjoner.

Som kulturmiljø er Dreyergårdene på Horsnes med sine mange, gamle og varierte bygninger unikt i Storfjord-sammenheng, og gir et svært godt bilde av det gamle handelsstedet som var her. Må ses i sammenheng med Horsnesbrygga.

SEFRAK-ID 1939 103 013, 1939 103 014 m.fl.

Kategori 3 - kulturminner der det er aktuelt med hensynssone

Gjenreisningshus på Oteren

To våningshus med tilhørende bebyggelse i Oteren sentrum. Bygget som en del av den permanente gjenreisningen av landsdelen var i gang fra 1946, etter at familiene som eier dem kom tilbake fra evakueringa og fant sine gamle hjem i dårlig forfatning.

Godt bevarte bygninger, som i stor grad framstår som autentiske representanter for gjenreisningsbebyggelsen i Storfjord.

Kategori 4 - kulturminner med lokal eller privat verdi

Kileng

Kulturmiljø med våningshus, fjøs og uthus. Framstår som svært autentisk, med få inngrep gjort i nyere tid. Representerer den flerkulturelle bakgrunnen, kvensk og samisk.

SEFRAK 1939 107 029

Elvestrand-bua

Bua er så langt man vet blant de eldste gjenstående bygningene i Steindalen. Det er usikkert når bygget blei reist. Brukt som bolig. Bygget består av en tømmerdel på om lag 3,40 x 3,40 meter og en del i bindingsverk på om lag 2 x 3,40 meter. Tømmerdelen har trolig vært oppholdsdel, mens bindingsverkdelen har vært sovedel. Tørrmur.

Gammelstua, Borge

Stue med loft, trolig bygget mellom 1850 – 1880. Opprinnelig bygd på Berg, antakelig som bolig. Kjøpt og flyttet til Elvevoll i 1928. Brukt som bolighus i perioden 1928 – 1944. Påbygd med vedskjå i 1987.

SEFRAK 1939 108 022

Nyvoll, Stubbeng

Våningshus bygget ca. 1930. Sveitserornamentikk rundt vinduer, og under åser og sperrer. Majastua (uthus) todelt med tømmerkasse og bindingsverk, opprinnelig flytta fra Jonasbruket i Steindalen. Brukt som bolig mens våningshuset blei bygd. Øksa tømmer med kryssnov, bygd ca. 1900. Fjøs bygget ca. 1930.

SEFRAK 1939 108 006 - 008

4.2 Næring og naturbruk

Markedet i Skibotn hadde sin storhetstid på 1800-tallet, og markedsplassen ved Skibotn kai ligger i dag som et håndfast bevis på det mylderet av aktivitet som en gang utspant seg her. Dette kulturmiljøet et automatisk fredet som samisk kulturminne, og er Nord-Troms museums hovedanlegg i Storfjord kommune. Også den privateide Rasch-gården inngår i dette miljøet, og er vernet gjennom hensynssone i planbestemmelsene for området.

Langs fjorden vitner en rekke naust om at det var vanlig å høste av det fjorden gav, og de mange fjøsene forteller at langt flere enn i dag hadde husdyr. Noen hadde også sommerfjøs eller seterdrift. Fem fjøs og seks naust i Storfjord har status som automatisk fredede samiske kulturminner (se vedlegg 1). Ett naust på Elvenes oppført som regionalt verneverdig (Sametinget, Askeladden 230749). Ofte er disse bygningene en del av et helhetlig bomiljø. En rapport NIKU har utforma på oppdrag fra Riksantikvaren i 2020 slår fast at naust og sjøhus er i ferd med å forsvinne i et alarmerende tempo.

I utmarka er det ikke uvanlig å finne tuftene etter gammer som var i bruk når man drev utmarksslått eller skogdrift. Også rester av tjæremiler forteller at befolkninga har utnyttet utmarksressursene for å skaffe seg viktige bi-inntekter. I 2011 blei det gjort ei kartlegging av gammetufter i Skibotndalen, og i 2017 ei kartlegging av tjæremiler i samme område. Alle disse er registrert i kulturminnesok.no. Det har også vært drevet med seterdrift i Skibotndalen og Signaldalen, men i dag er det kun i Signaldalen det finnes bevarte seterbygninger. Ifølge fylkeskommunen kjenner man til svært få bevarte setre i Troms som helhet.

Kategori 2 – kulturminner som skal ha hensynssone

Rastebykaia

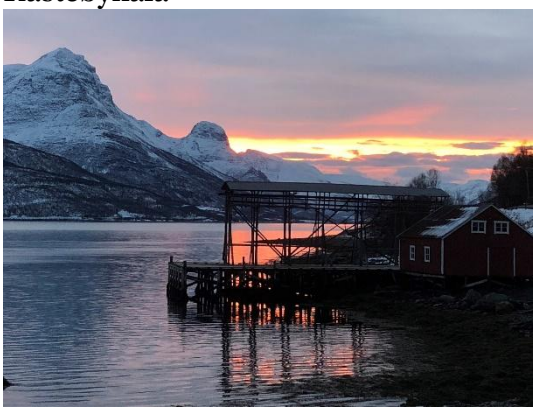

Kai, nothjell og naust fra 1943 og 1946. Utgangspunkt for fiskerivirksomhet for brødrene Pedersen.

En av svært få nothjeller i regionen som fremdeles er bevart. Restaurert som kulturminne med offentlig støtte i 2012 og 2021.

SEFRAK-ID 1939 109 023

Foto: Ann-Beate Eriksen

Horsnesbrygga

Her har det vært drevet handel siden slutten av 1700-tallet, og den lafta tømmerdelen i første etasje kan være fra denne tida. Sval på begge sider. Andre etasje i bindingsverk. Karakteristisk takkonstruksjon. Intakt kobbhus med vinnehjul i 2. etasje. Inneholder en rekke gjenstander knyttet til handel og fiske.

Det finnes ingen tilsvarende bryggehus i Storfjord. Horsnesbrygga må ses i sammenheng med de to Dreyergårdene (se kap. 5.1). Med sine mange, gamle og varierte bygninger er dette kulturmiljøet unikt i Storfjord-sammenheng, og gir et svært godt bilde av det gamle handelsstedet som var her.

SEFRAK-ID 1939 103 015

Naustene i Nalluvuopio

Åtte nautsbygninger som står på det som tidligere var en fellestomt eller allmenning.

Unik naustrekke i Storfjord-sammenheng, som har høy grad av autentisitet. Byggeskikken er til dels variert, og preget av materialgjenvinning. Det framgår tydelig at bygningene er fra ulike epoker.

SEFRAK-ID 1939 101 009 (kun ett)

Olsborgsætra[2]

Sætertun med fire bygninger: sæterhus, sommerfjøs, vedskjå med sovedel, samt utedo. Gården Olsborg drev med tradisjonell seterdrift i fra slutten av 1880-tallet og fram til 1970. Den siste gården i dalen som drev seterdrift.

Tunet og bygningene framstår i all hovedsak som autentisk og en del av kulturlandskapet. Det er ikke lagt inn moderne elementer som strøm og vann. Det finnes ingen tilsvarende sætertun i Storfjord i samme tilstand, og er også et av få bevarte sætertun i Troms. Restaurert som kulturminne med offentlig støtte i 2019 og 2021.

Kategori 3 – kulturminner der det er aktuelt med hensynssone

Tjæremile Myrgjerdet

Rester etter mile ved Myrgjerdet, Okseneset. Diameter 6,5 m, 0,7 m dyp. Avtapping mor sør. Ukjent brukere.

Ligger i randsonen av Skibotnutløpet naturreservat, og like ved Strandpromenaden og Gammelveien. Brukes til formidling i dag pga. denne lokaliseringa.

[2] Sluttvurdert av Troms og Finnmark fylkeskommune

Hoppaneslaen

Inngår i sammenheng med gårdsdrifta på Dreyer-gården, Horsnes, som utmarksløe. Godt eksempel på hvordan man tidligere høstet utmarksslåtter og oppbevarte foret her inntil det var behov for det på gården.

Utmarksslåtter er ikke lenger en vanlig del av landbruksdrifta, og det er ikke mange kjente eksempler på slike bygninger i dag.

Kategori 4 – kulturminner med lokal eller privat verdi

Tjæremiler

Tjæremiler var mye brukt i Skibotn-området og i Signaldalen. Dette var en viktig måte å utnytte utmarkesressursene på, og ofte et produkt som ga viktige inntekter til familien. Tuftene etter disse milene er verdifulle spor som viser hvordan våre forfedre utnytta naturressursene.

Gammetufter

Jordbruk var en viktig del av næringsgrunnlaget, og utmarksslåtter var svært vanlig. I tilknytning til disse utmarksslåttene var det behov for husvære, og det blei ofte bygget utmarksgammer. Tuftene etter disse gammene er i dag verdifulle spor etter det gamle kulturlandskapet.

4.3 Kommunikasjon og samferdsel

Inntil midten av 1800-tallet hang utbygging av et offentlig kommunikasjonssystem primært sammen med behovet for en regelmessig postgang. Det gjaldt spesielt dampskipsfarten, men også de første veiene. Det skulle først og fremst dekke embetsverkets behov.
I Storfjord, som de fleste bygdene nordpå, var sjøen «hovedveien» helt fram til 1900-tallet. I 1907 ba amtsingeniøren kommunene om å sette opp en prioritert rekkefølge over veianlegg de ønsket å gjennomføre. Lyngen kommunestyre satte opp forlengelse av Balsfjordveien til Kvesmenes som nummer 1. Langt nede på lista kom videre utbygging mellom Kvesmenes og Skibotn. I 1909 sto veien ferdig til Kvesmenes og i 1940 var veien videre til Skibotn farbar.

Tjenestemannsboligen på Hatteng, sammen med to uthus, inngår i Statens vegvesens *Nasjonal verneplan for veger, bruer og vegrelaterte kulturminner*. Disse bygningene er forskriftsfredede, og fredninga har som formål å sikre og bevare et utvalg vegrelaterte byggverk som er representative for den historiske utviklingen av vegnettet i Norge fra omkring 1537 og fram til i dag, knyttet til hele spekteret av Statens vegvesens virksomhet over hele landet og ble forskriftsfredet i 2007. Eierskap, forvaltning og formidling ivaretas av Statens vegvesen.

I vegvesenets plan inngår også Markedsvegen i Skibotndalen (Helligskogen – Riksgrensa), som ligger på Statskogs eiendom. Markedsvegen har vært en viktig mellomriksveg med stor betydning

som handelsveg mellom de nordiske landene. Vegen har ikke noe formelt vern per i dag, men i verneplanen ønsker vegvesenet at det utarbeides egne vernebestemmelser for bevaring av vegen.

Kategori 2 – kulturminner som skal ha hensynssone

Helligskogen fjellstue

Foto: Helligskogen fjellstue

Var en av Statens fjellstuer fra 1846 og fram til 1959. Trafikk-knutepunkt der reisende fra hele Nordkalotten møttes. Den første oppsitteren var opprinnelig finsk. Opprinnelig navn *Pyhaouta* som betyr "Den hellige skogen».

Kulturmiljøet og –landskapet inngår som en del av en helhet i forhold til sin funksjon som skyss-stasjon, f.eks. i sammenheng med Lullestua og Skibotn markedsplass, samt den gamle markedsveien. Har dermed en viktig rolle i tre-stammers-møtet.

SEFRAK-ID 1939 101 087 - 090

Kategori 3 – kulturminner der det er aktuelt med hensynssone

Lullestua

Skogstue og skyss-stasjon, bygget før 1897. Opprinnelig tømmerbygning som senere er bygget på. Få endringer siden skogsarbeidere sist brukte den. Tunet består i tillegg av en stall som står uendret, og et nyere utedo.

Inngår som en del av en helhet i forhold til sin funksjon som skyss-stasjon, f.eks. i sammenheng med Helligskogen fjellstue og Skibotn markedsplass, samt den gamle markedsveien. Har dermed en viktig rolle i tre-stammers-møtet.

SEFRAK-ID 1939 101 086

Lisa-bua

Oppført rundt 1850. Opprinnelig bygd som lager, men deretter benyttet til beboelsesformål/anneks. Postkontor i perioden 1945 – 1963, og går fremdeles under navnet «det gamle posthuset».

SEFRAK-ID 1939 108 011

Kategori 4 – kulturminner med lokal eller privat verdi

Skogsvei Tverrdalen og Elvevolldalen
Veiene blei bygget på 30-tallet, som såkalt nødsarbeid. Dette var arbeid som var satt i gang av det offentlige for å motvirke den store arbeidsledigheta som var i denne perioden, og datidens «arbeid for trygd». Begge veiene er en del av FYSAK-nettet i Storfjord, og det er aktuelt å formidle det historiske bakteppet for stiene.

4.4 Religion og livssyn

De synligste symbolene for livssyn vi i dag kan se i Storfjord er våre kirkebygg. Storfjord kirke og Skibotn bedehus er i dag de to byggene som er vigslet for kirkelige handlinger. Fram til Storfjord kirke blei bygget i 1952 var det Hatteng kapell – Gammelkapellet – som fylte denne rollen i indre del av Storfjorden. Ingen av våre kirkebygg er listeført eller har annet formelt vern, men de er viktige arkitektoniske landemerker med spesielle kunst- og interiørdetaljer. Læstadianismen har hatt en stor kulturell og språklig innvirkning på Storfjord-samfunnet, og Skibotn bedehus er fremdeles et viktig samlingspunkt for de ulike retningene av bevegelsen.

Det finnes også spor fra førkristen tid i Storfjord. Samiske offersteiner - *sieiddit* - er ofte særprega naturformasjoner, og betrakta som hellige. Ifølge Lyngen regionhistorie skal det være 10 ulike offersteder i Storfjord, men disse er ikke kartfesta i Kulturminnesøk. Bjørnen – *bierdna* - hadde en særstilling i samisk førkristen religion, med rituell gravlegging av beina etter at bjørnen var skutt og spist. Det skal visstnok finnes spor av bjørnegraver ved Oteren, men heller ikke dette er kartfestet.

Kategori 1 – kulturminner som foreslås vedtaksfredet eller formidlet

Offersteder og bjørnegraver

Offersteder og bjørnegraver er per definisjon automatisk fredede kulturminner, men det er behov for å gjennomføre ei kartlegging av kilder og registrering i felt før man kan kartfeste disse. Dette arbeidet bør gjennomføres i samarbeid med Sametinget, slik at viktige kulturminner fra førkristen tid blir sikret for framtida.

Illustrasjonsbilde: Bjørnegrav på Bonkholmen
Foto: Tania Lopez

Kategori 2 – kulturminner som skal ha hensynssone

Storfjord kirke

Langkirke fra 1952, bygget i tre og opprinnelig med 320 plasser. Opprinnelig med tradisjonelle kirkebenker i tre, men disse ble erstattet med stoler i 1998/1999. Altertavle av den finske kunstneren Eero Nelimarkka (1891-1977).

Hovedkirka i Storfjord sokn, og et viktig landemerke i kommunen.

Skibotn bedehus

Korskirke fra 1895, men utvidet i 1949,1963 og 1981. bygget i tre og med 710 plasser. Innviet i 1931. Altertavle av den finske kunstneren Eero Nelimarkka (1891-1977). Gitt som gave av Emma og Johan Beck i 1950.

Det eldste kirkebygget i Storfjord, og et viktig samlingspunkt for den læstadianske bevegelsen i regionen. Landemerke i tilknytning til markedsområdet på Skibotn.

Foto: Kristian Nilsen

Kategori 3 – kulturminner der det er aktuelt med hensynssone

Gammelkapellet på Hatteng

Kapellet på Hatteng er opprinnelig et gammelt skolebygg som blei tatt i bruk i 1911. I 1917 blei det bygd kor og blokkhus til skolen, og bygget blei innvidd som kirkekapell av biskop Dietrichson 7. oktober samme år. Bygget tjenestegjorde som kapell og skolelokale inntil Storfjord kirke blei reist i 1952. Deretter fungerte det som skolebygg inntil Hatteng skole sto ferdig i 1959.

Bygninga framstår relativt sett som autentisk, og er ett av få bevarte offentlige bygg fra denne tidsperioden i Storfjord.

4.5 Krigsminner

Storfjord kommune vedtok en egen *Temaplan for krigsminner 2017 – 2020* (Levekårsutvalget sak 29/16). Sju krigsminner er per i dag registrert som kommunalt listeførte på bakgrunn av denne planen. Temaplanen skal nå revideres. Alle innspill som er kommet inn i forbindelse med kulturminneplanen, men som omfatter kulturminner som er relatert til første eller andre verdenskrig, den kalde krigen eller forsvaret av Norge gjennom tidene, vil bli tatt hensyn til i forbindelse med revisjon av temaplanen.

4.6 Immateriell kulturarv og lokalhistorisk kompetanse

Ifølge UNESCO sin definisjon betyr *immateriell kulturarv* praksis, fremstillinger, uttrykk, kunnskap, ferdigheter – samt tilhørende instrumenter, gjenstander, kulturgjenstander og kulturelle rom – som samfunn, grupper og, i noen tilfeller, enkeltpersoner anerkjenner som en del av sin kulturarv. Denne kulturarven er overført fra generasjon til generasjon, i samspill med naturen og historien. Både privatpersoner, skolene og andre kommunale aktører er viktige for å samle inn og videreformidle kunnskapen om vår immaterielle kulturarv.

Storfjord språksenter skal jobbe for å styrke samisk, kvensk og finsk i Storfjord kommune. Språksenteret jobber for at barn og unge skal få lære språk, få kunnskap om det flerkulturelle Storfjord og få vise frem sin språklige og kulturelle identitet med stolthet.

Samisk og kvensk språk og kultur er godt ivaretatt i barnehagenes årsplaner og månedsplaner. I skolene får elevene tilbud om samisk og finsk språkopplæring. Samisk- og kvensk språkuke ligger fast i årsplanene med ulike aktiviteter. Skolene har også et godt samarbeid med språksenteret.

Folkebibliotekene har et særskilt ansvar for å gjøre lokalhistorisk materiale tilgjengelig for innbyggerne. Dette innebærer blant annet å etablere, ivareta og formidle en samling over lokale forhold og litteratur skrevet av lokale forfattere.

4.7 Kulturminner som ikke er nevnt

Kulturminnene som er omtalt i denne planen er tatt med på bakgrunn av lokale innspill, tidligere kulturminneprosesser i kommunen og kommunens egne vurderinger som en del av planprosessen. De som har engasjert seg i planarbeidet har foreslått kulturminner ut fra sin lokalkunnskap og sine forutsetninger. Det har vært nødvendig å velge bort noen av innspillene i planprosessen av kapasitetshensyn.

Det er hevet over enhver tvil at det vil være kulturminner i Storfjord som burde vært registrert i en kommunedelplan, men som ikke er kommet med i denne omgangen. Kommunen har like fullt ansvaret for å ivareta slike kulturminner i sin saksbehandling i ulike saker, og det er naturlig at nye kulturminner føyes til ved rullering eller neste revisjon.

5. Handlingsplan

5.1 Handlingsplan forvaltning

	Tiltak	Beskrivelse	Ressurser	Tidsrom
1	Ivareta autentiske og eldre bygninger og bygningsmiljø	Stimulere privatpersoner til å ivareta eldre byggs autentisitet og byggeskikk, og gjenbruke eldre bygningsmaterialer i størst mulig grad. Informere og veilede eiere som vil søke tilskudd til dette.	Egne ansatte	Løpende
2	Synliggjøre kulturminner som ressurs.	Stimulere eiere til å tenke nytt og benytte sine bygg og anlegg som utgangspunkt for ny virksomhet.	Egne ansatte	Løpende
3	Kartlegging av offersteder og bjørnegroper	Offersteder og bjørnegraver er per definisjon automatisk fredede kulturminner, men det er behov for å gjennomføre ei kartlegging av kilder og registrering i felt før man kan kartfeste disse. *Partner: Sametinget*	Egne ansatte	2026 - 2028
4	Kartlegging av Markedsvegen Skibotn – Helligskogen	Kartlegge Markedsvegen fra Skibotn til Helligskogen for å sikre en helhetlig kunnskap om vegens plassering. Kartlegginga kan danne utgangspunkt for utviklinga av en kultursti. *Partner: Statens vegvesen, Troms og Finnmark fylkeskommune, lokale foreninger*	Egne ansatte	2026 - 2028
5	Utrede muligheter for et kunnskapssenter for kulturmiljø og bygningsvern i Nord-Troms	Utrede muligheten for å etablere ei fast stilling i Nord-Troms som er uavhengig av kommunalt driftstilskudd, som kan bistå kommunene i arbeidet med		

		kulturminne- og bygningsvern i regionen. *Partner: Nord-Troms museum*		
6	Vurdere fritak fra evt. eiendomsskatt for verneverdig bebyggelse			

5.2 Handlingsplan bevaring

	Tiltak	Beskrivelse	Ressurser	Tidsrom
1	Innarbeide hensynssoner i framtidige arealplaner	Vurderingene i kap. 5 tas hensyn til ved kommende revidering av kommuneplanens arealdel	Egne ansatte	2025 - løpende
2	Vedlikeholdsplan Jossigården (Rastebyhuset)	Bygget er automatisk fredet, og kommunens eiendom. Det etableres en vedlikeholdsplan for å sikre god bevaring.	Egne ansatte 5.000, -	2023 - løpende

5.3 Handlingsplan formidling

	Tiltak	Beskrivelse	Ressurser	Tidsrom
1	Skiltplan for kulturminner	Utarbeide en skiltplan for formidlingsverdige kulturminner i samarbeid med eiere og øvrige faglige instanser (veiskilt, informasjonsskilt og digital merking).	Egne ansatte 2.000, -	2027 – 2028
2	Formidling av kulturminner og stedsnavn langs turstier	Der kulturminner ligger i umiddelbar nærhet av turstier ønsker kommunen i samarbeid med tilrettelegger å sette opp informasjonsskilt eller legge til rette for digital formidling av et representativt og relevant utvalg av kulturminner.	Egne ansatte 2.000, -	Løpende
3	Digital formidling av kulturminner	Utarbeide en plan for digital formidling av utvalgte kulturminner.	Egne ansatte	2028
4	Lokalhistorisk samling i biblioteket	Kvalitetssikre og oppgradere den lokale samlinga med en innbydende presentasjon i biblioteklokalet.	Egne ansatte	Løpende 2027

5	Synliggjøre lokale ord og uttrykk	Synliggjøre lokale ord og uttrykk gjennom små og store visuelle installasjoner i kommunale bygg	Egne ansatte Prosjekt	2032-2034

5.4 Saksbehandlingsrutiner

Kommunen er plan- og bygningsmyndighet og har dermed et selvstendig ansvar for å ta vare på kulturminner –miljøer gjennom sin arealplanlegging og byggesaksbehandling. Det er viktig å ta hensyn til at de er en ikke-fornybar ressurs.

Kulturminner som er automatisk fredet eller er fredet gjennom særvedtak eller plan er som oftest godt sikret gjennom eksisterende saksbehandlingsrutiner. Det er imidlertid viktig å sikre at også saksbehandling av tiltak som berører andre typer verneverdige kulturminner ivaretar Storfjord kommunes mål i denne planen.

Slike tiltak er for eksempel plansaker, nydyrking, skogsveier, kommunale anlegg, motorferdsel osv. I tillegg kommer rene byggesaker. Det er viktig at vurdering av tiltakets påvirkning på kulturminner gjøres i samråd mellom kommunens kulturkontor og saksbehandlere innenfor plan og byggesak. Derfor fastsettes følgende saksbehandlingsrutiner:

Tiltak som berører kulturminner

a) Tiltak som kan berøre automatisk fredete kulturminner skal oversendes fylkeskommunen og Sametinget for uttalelse.
b) For tiltak som berører kulturminner av stor lokal verdi skal det vurderes om tiltaket påvirker kulturminnet og/eller -miljøet på en negativ måte.
c) For nye byggetiltak i områder med viktige kulturminner skal kommunen vurdere om tiltaket så sant det er mulig kan tilpasses eksisterende bebyggelse og strukturer.

Tiltak for det enkelte kulturminne

d) I saksbehandlingen skal alle tiltak på alle bygninger vurderes iht. verneverdi. Søknader om tiltak på SEFRAK-registrerte bygninger eldre enn 1850 skal sendes fylkeskommunen for uttalelse.
e) Ved søknad om endring for kulturminner med lokal verdi etter denne planen eller etter vurdering i punkt d) skal det vurderes om tiltaket kan gjennomføres slik at det ivaretar bygningens autentisitet og opprinnelige særegenhet i størst mulig grad.
Fra PBL §29.2 – Visuelle kvaliteter: *Ethvert tiltak skal prosjekteres og utføres slik at det etter kommunens skjønn innehar gode visuelle kvaliteter både i seg selv og i forhold til dets funksjon og dets bygde og naturlige omgivelser og plassering. Ved tiltak som knytter seg til et eksisterende byggverks ytre, kan kommunen i vurderingen legge vekt på hensynet til viktige historiske, arkitektoniske og andre kulturelle verdier.*
f) Dersom det gis rivetillatelse, skal det alltid vurderes om kulturminnet skal dokumenteres før rivning.

Generelt

g) Kommuneadministrasjonen skal i alle saker i samråd med utbygger tilstrebe å finne løsninger som i størst mulig grad ivaretar kulturminnet.

h) Dersom kommunen vurderer tiltaket til å berøre kulturminner som kan ha interesse ut over lokal verdi, skal saken sendes regionale kulturminnemyndigheter for uttalelse.

Kilder og inspirasjon:

Kilder:

Figenschau, Tore (1999) *Signaldalen gjennom 150 år*
Grape, Jan Erik (2016) *Og det skjedde mer...*
Guttormsen, Helge (2005) *Lyngen regionhistorie bind I Fra istid til Læstadius*
nordligefolk.no (nettside) *Kulturminner og førkristen religion*
lokalhistoriewiki.no (nettside) *Nødsarbeid*
Richter-Hansen, Einar (2004) *Lyngen regionhistorie bind II I stille vær, i storm og vind*
Riksantikvaren (2021) Magasinet «Alle tiders»
Statens vegvesen (2002) *Nasjonal verneplan for veger, bruer og vegrelaterte kulturminner*
Storfjord kommune (1992) *Betydningsfulle kulturminner i Storfjord* (vedtak i hovedutvalg for kultur)
Storfjord kommune (2011) *Gammetufter i Skibotndalen*
Storfjord kommune (1981) *Kulturvernrapport 1, verneverdige bygninger*
Storfjord kommune (1983) *Kulturvernrapport 2, verneverdige bygninger*
Storfjord kommune (2017) *Tjæremiler i Skibotndalen*

Inspirasjonskilder:

Storfjord kommune deltar i Riksantikvarens KIK-prosjekt. Målet med prosjektet er å styrke kompetansen om kulturmiljø i kommunene og få bedre oversikt over verneverdige kulturmiljø. Blant annet gis det tilskudd til kommuner som vil utarbeide kulturminneplaner. En rekke andre kommuner har deltatt i prosjektet, og noen av planene som er ferdigstilt gjennom KiK har vært gode inspirasjonskilder for oppbygginga av deler av denne planen:

- Kulturminneplan 2020, Færder kommune
- Kommunedelplan for kulturminner 2017 – 2025, Ørsta kommune
- Temaplan for kulturminner 2018 – 2030, Ringebu kommune
- Temaplan for krigsminner 2017 – 2020, Storfjord kommune

Vedlegg 1 – Automatisk freda samiske bygninger

KulturminneID	SEFRAK ID	Navn
141944-1	1939 101 072	Fjøs-stall
141944-2	1939 101 071	Handelsbod Skibotn markedsplass
141944-3	-	Grapenaustet
141944-4	1939 191 082	Posthuset fra Nállavuohppi
141944-5	-	Rastebyhuset
141944-6	1939 101 075	Markedsbu Skibotn markedsplass
141944-7	1939 101 076	Markedsbu Skibotn markedsplass
145491-1	1939 103 004	Bu på Indre Berg
230749-1	1939 103 005	Våningshus Elvenes
246825-1	1939 101 025	Våningshus Svein Eriksen
246825-2	1939 101 026	Bu
246825-3	1939 101 027	Fjøs
247067-1	1939 103 007	Våningshus Opheim
247067-2	1939 103 006	Bu Opheim
247067-3	1939 103 009	Høylae Opheim
247110-0	1939 103 010	Våningshus Simonsenstua
247326-0	1939 107 026	Våningshus Melen
247599-2	1939 101 053	Bu Furuholmen
247748-0	1939 109 025	Gohpihuset Rasteby
247818-0	1939 107 010	Våningshus Sommerlund
247906-1	1939 108 013	Våninghus Jernvoll
247906-2	1939 108 014	Fjøs Jernvoll
247947-0	-	Onkabua, Nybo/Vang
248019-1	1939 104 039	Våningshus Fløtstrand
248019-2	1939 104 038	Bu Fløtstrand
248160-0	1939 107 024	Sommerhus Slåtten
248468-0	1939 109 012	Fjærasjåen, Storeng
248669-0	1939 109 016	Våningshus Steinvik
248731-0	1939 107 004	Sjå Sæterslett
248742-2	1939 108 020	Bu Storeng Elvevoll
248742-3	1939 108 021	Fjøs Storeng Elvevoll
248897-1	1939 108 028	Våningshus Nedrum Elvevoll
248897-2	1939 108 029	Bu Nedrum Elvevoll
248897-3	1939 108 030	Sommerfjøs Nedrum Elvevoll
249074-0	1939 109 010	Emmanaustet, Selnes
249101-1	1939 108 018	Fjøs Stubbeng
249101-2	1939 108 017	Naust - båthus

Skjematisk oversikt over innspill

Fornminner

Navn	Type	Kommunalt listeført	Innspill i planprosess	Foreløpig verdivurd.
Samiske kulturminner Galgojavrre		1992 - 8		
Markedsplasse Nallavuoppi		1992 – 2		
Kjempesteinen, Elvevoll			SUR	
Fødesteinen, Steindalen			SUR	
Jordmorsteinen, Kitdalen			SUR	

Boliger, bomiljøer og andre bevaringsverdige bygninger

Navn	Type	Kommunalt listeført	Innspill i planprosess	Foreløpig verdivurd.
Kileng-huset (hvitt)	Våningshus		BU	
Maja-huset, Stubbeng	Våningshus?	1981 - 0	BU	
Gammelstua, Borge	Våningshus?		BU	
Gammelt hus, Steindalen (Kristiansen?)	Våningshus		BU	
Mina-huset/fjøs, Stubbeng	Våningshus / fjøs		BU	
Stubeng, hus og fjøs	Våningshus / fjøs		BU	
Kopiere Finnstua	Sommerbolig	1981 - 8	BU	
Foto av Oteren (historisk)	Foto		BU	
Hottigården		1992 - 9	BU	Fredet
Lásságámmi			BU	
Signalnesbua		1992 – 5 1981 - 2	BL	
Pedergården (gammelskolen i Kitdalen)			P	Revet i 2025
Husmannsplassen, Slettnes		1992 - 7		
Slåtten, Oteren		1992 – 10 1981 - 3		
Naimak, Kitdalen		1992 – 11 1981 - 4		
Oppdal gård			SUR	
Nilsabua/våningshus Rasteby		1981 – 9		
Jonasenbua, Steindalen		1981 – 0		
August-huset / bu		1981 – 7		Delvis revet
Kitdalen (Andersen)		1981 - 0		
Skibotn (Pettersen)		1981 - 0		
Fagerli / Koht-gården		1981 -5		

Rasch-gården, Skibotn				Reg.plan.
Rasteby-huset		1983		Fredet
Myren-huset, Tverrdalen		1983		
Mina-huset, Oteren		1983		
Markedsgata?			A	
Gjenreisningsbolig, autentisk?			A	
Elvestadbua, Steindalen			A	
Dreyergårdene, Horsnes			A	
Læstadianismens solide fotfeste	Immaterielt			
Gammelkapellet		1992 - 13		
Skibotn bedehus			A	
Storfjord kirke			A	

Næring og naturbruk

Navn	**Type**	**Kommunalt listeført**	**Innspill i planprosess**	**Foreløpig verdivurd.**
Gammelt fjøs Elvevoll (Hansen)	Fjøs	1983	BU	
Sommerfjøs Steindalen	Sommerfjøs	1983	BU	
Naust, Jossibakken	Naust		BU	
Skjå Elvevoll (Cock)	Skjå		BU	
Ola-gammen (revet, markere)	Gamme		BU	
Naustene i Nallevuopio			BU	
Tjæremilene ved Strandpromenaden			BU	
Naustene ved Skibotn kai			BU	
Traktor med jernhjul	Løs gjenstand		BL	
Olsborg-sætra			BL	
Fredheim-sætra			BL	
Alfred-hytta			BL	
«Linerla» lastebil	Løs gjenstand		BL	
Hoppanes-laen	Utmarksbygning		P	
Rottskinn-laen	Utmarksbygning		P	
Rastebykaia	Naust / nothjell			
Skibotn markedsplass		1992 – 1	BU SUR	
Fjærbu, Storeng		1992 – 3		
Hornesbrygga		1992 – 4		
Lullestua		1992 – 12 1981 - 0		
Bu og skjå, Selnes		1981 – 0		
Emmanaustet, Steindalen		1981 – 0		
Fjærbu, Storeng (Eidar)		1981 – 1		
Bu, Storeng		1981 - 0		
Sommerstue / uthus, Storeng		1981 - 0		

Lisa-bua, Tillnes		1981 - 0		
Bu, Sommerseth (Oteren)		1981 - 0		
Bu, Stornes		1981 - 0		
Fjøs, Horsnes (Pedersen)		1981 – 0		
Fjærbu, Slettnes		1981 - 6		Revet
Håka-Nils-bua, Kvesmenes		1981 – 0		
Horsnesbrygga		1981 - 0		
Sommerfjøs, Bruvold		1983		
Sjøbu, Rasteby (Johansen)		1983		
Bu, Elvevoll (Hansen)		1983		
Smie, Hatten gård		1983		
Sandøranaustet		1983		
Holmen, Kitdalen	Sommerbosted	1983		
Låve, Furumo		1983		

Krigsminner

Navn	**Type**	**Kommunalt listeført**	**Innspill i planprosess**	**Foreløpig verdivurd.**
Antek-steinen			BU	
Forsvarsminner Oterbakken			BU	
Krigsminnene og minnestøttene i Skibotn			BU	
Luftposten, Innseth			BL	
Bollmannsveien		1992 - 6	SUR	
Forsvarsstillinger Norddalen		1992 – 14		
Vanntårnet på Brenna		1992 - 15		
Bauta for russefanger			SUR	
Tyskbrua i Signaldalen			SUR	

Kommunikasjon og samferdsel

Navn	**Type**	**Kommunalt listeført**	**Innspill i planprosess**	**Foreløpig verdivurd.**
Veg til Nervannet	Nødsarbeid		BU P	
Veg opp Tverrdalen	Nødsarbeid		BU P	
Helligskogen fjellstue		1981 - 0		

- Kommunalt listeført: Vedtak i Levekårsutvalget
- SUR = Storfjord ungdomsråd
- BU = bygdeutvalg
- BL = bygdelag
- P = politisk
- A = andre (private)

Storfjord Kommune
Oldersletta 1, 9046 OTEREN
Tlf. 77 21 28 00
www.storfjord.kommune.no